

Napomena izdavača (predlog)

Knjigu *Džoni je krenuo u rat* Dalton Trambo je zamislio i napisao bez ijednog zareza. Po njegovim sopstvenim rečima, time je želeo da dočara glas čoveka lišenog svakog čulnog nadražaja, osećaja za protok vremena, svakog ljudskog dodira. Kako se, međutim, taj izostanak zareza mnogo više oseća u našem jeziku, te ponekad i otežava praćenje knjige, izdavač se opredelio da potraži srednje rešenje, primenjujući nužnu interpunkciju u opisima i ispričanim sećanjima, a poštujući piščevu zamisao u toku svesti, tamo gde glas Džoa Bonama u neposrednom obraćanju samotno odjekuje u svetu bez vremena. Izdavač se nada da je ovim omogućio čitaocu potpuniji doživljaj knjige, a istovremeno uvažio piščev stilski postupak.

Prva knjiga

Mrtvi

I

Samo kad bi telefon prestao da zvoni. Kao da nije dovoljno što ti je muka, nego ti još samo fali da i telefon zvoni po čitavu noć. Bože, kako mu je muka. A ne ni od nekog njihovog kiselog francuskog vina. Ne može stomak primiti tu količinu vina da ti glava bude tolika. Želudac mu se vrteo ukrug, ukrug, ukrug. Baš lepo što se niko ne javlja na taj telefon. Zvučao je kao da zvoni u nekoj sobi širokoj jedno milion kilometara. I glava mu je imala u prečniku milion kilometara. Dođavola i telefon.

To prokletu zvono sigurno se nalazi na drugome kraju sveta. Dve godine ima da hoda dok do njega ne stigne. Zvoni zvoni zvoni po svu noć. Možda je nekome nešto strašno hitno. Telefoni koji zvone noću uvek su važni. Valjda bi morao neko da obrati pažnju. Kako uopšte očekuju od njega da se javi? Umoran je, glava mu je kao merica. Da mu nabiju sad čitav telefon u uvo, ne bi osetio. Sigurno je pio neki dinamit.

Što se niko ne javlja na taj prokleti telefon?

„Hej, Džo! Preuzmi.“

A njemu muka da bi najradije umro i kao poslednja budala batrga se kroz noć skladišne sobe ka telefonu. Toliko je bučno da niko pomislio ne bi da se može čuti tako tanušan zvuk kao što je zvonjava telefona. A ipak ga čuje. Čuje ga kroz klik-klik-kliktanje *Betl krikovih* pakirki, i čeketanje pokretne trake, i hućanje rotacionih peći gore na spratu, i mumljanje čeličnih kontejnera za prevoz hleba dok ih vuku, i blebetanje motora u garaži dok ih zagrevaju za jutarnji posao, i vrisku tovarnih kolica koja vape za podmazivanjem i što ih dođavola neko nije podmazao?

Zaputio se srednjim prolazom između čeličnih kontejnera punih hleba. Birao je sebi put gazeći po podu zakrčenom kolicima, sanducima, zgužvanim kartonskim kutijama i škartiranim hlebovima. Momci su gledali u njega dok je prolazio. Sećao se kako su kraj njega plovila njihova lica dok se kretao ka telefonu. Holanđanin, Mali Holanđanin, Beli što su ga pogodili u kičmu, Pablo i Rudi, svi ostali. Gledali su ga radoznalo u prolazu. Možda zato što je u dubini duše strepeo pa se to videlo spolja. Stigao je do telefona.

„Halo!“

„Halo, sine. Dođi sad kući.“

„U redu, majko, odmah ću.“

Pošao je u kancelariju koja je od pekare bila odvojena širokim zastakljenim oknom, odakle je noćni nadzornik Džodi Simons pomno motrio na svoje zaposlene.

„Džodi, moram kući. Upravo mi je umro otac.“

„Umro? Majku mu, baš gadno. Naravno, dete, trk kući. Rudi! Hej, Rudi! Uzmi kamion i odbaci Džoa do kuće. Matori mu je... upravo mu je umro otac. Razume se, dete,

idi kući. Otkucaće ti karticu neko od momaka. Gadno, dete. Kreni kući.“

Rudi je nagazio gas. Napolju je padala kiša jer je bio decembar, u Los Anđelesu, pred sam Božić. Gume su cvrčale po mokrom kolovozu dok su se vozili. Tišu noć nije doživio; između pustih zdanja u praznoj ulici odjekivalo je samo cvrčanje guma i klopotanje forda. Rudi je, dabome, gazio gas. Negde iza njih, iz trupa kamiona, čulo se neko lupkaranje koje je držalo isti ritam bez obzira na to kojom su brzinom išli. Rudi ništa nije govorio. Samo je vozio. Prošli su Figeroinom ulicom, pa pored velikih starih kuća, pa potom pored manjih kuća, pa onda nastavili još malo ka južnom kraju. Rudi je zaustavio kamion.

„Hvala, Rudi. Javiću ti kad se sve završi. Vraćam se na posao za koji dan.“

„Važi, Džo. Sve u redu. Gadna stvar. Moje saučešće, laku noć.“

Ford je zaverglao u mestu. A onda mu je motor zagremeo, pa je krenuo ulicom zanoseći se. Voda je klobučala duž ivičnjaka. Kiša je ravnomerno dobovala. Stajao je načas tu da dobroano uhvati vazduh, a onda se zaputio svom domu.

Dom mu se nalazio u toj uličici, nad garažom, iza jedne kuće na sprat. Da bi stigao do njega, prošao je uskom kolskom stazom između te dve tesno primaknute kuće. Između kuća je bilo mračno. Tu se sastajala kiša sa dva krova, pa prskala dole u široke lokve uz čudan mokar odjek, kao kad se voda sipa u cisternu. Noge su mu šljiskale po vodi dok je koračao.

Kada je izašao između kuća, ugledao je nad garažom upaljena svetla. Otvorio je vrata. Zapahnuo ga je talas

vrelog vazduha. Bio je to vreo vazduh neparfemisan sapunom i mirišljavim alkoholom za trljanje kojim su kupali oca, i puderom kojim su ga posle posipali kako mu ne bi izašle rane od ležanja. Svud je bilo vrlo tiho. Krenuo je na prstima na sprat; mokre cipele još su mu pomalo šljiskale.

U dnevnoj sobi je ležao njegov mrtvi otac pod čaršavom navučenim preko lica. Dugo je bolovao, pa su ga bili smestili u dnevnu sobu zato što je previše duvala promaja u zastakljenom tremu koji je ocu, majci i sestrama služio kao spavaća soba.

Prišao je majci i dotakao je po ramenu. Nije preterano burno plakala.

„Jesi li zvala nekog?“

„Da, samo što nisu stigli. Htela sam da ti prvi budeš ovde.“

Mlađa sestra je još spavala u zastakljenom tremu, ali starija, koja je imala svega trinaest godina, sedela je skljojkana u uglu, u bademantilu, susprežući disanje i tiho jecajući. Pogledao je u nju. Plakala je kao žena. Nije dotad ni shvatao da je takoreći odrasla. Sve vreme je rasla, a on to nije primećivao sve dok nije zaplakala zato što joj je umro otac.

Dole se na vratima začulo kucanje.

„To su oni. Idemo u kuhinju. Biće bolje tako.“

Malčice su se namučili dok su ubedili i sestru da pođe u kuhinju, ali krenula je prilično tiho. Činilo se da ne može da hoda. Lice joj je bilo bezizrazno. Oči su joj bile ogromne i više je grcala nego što je plakala. Majka je u kuhinji sela na hoklicu, pa privukla njegovu sestru u zagrljaj. On je potom izašao na vrh stepenica i tiho doviknuo naniže:

„Izvolite.“

Dole su dvojica s blistavo čistim kragnama otvorila vrata i zaputila se uz stepenice. Nosili su izduženu korpu od pruća. On je tiho ušao u dnevnu sobu i zavrnuo čaršav da vidi oca pre no što se ovi popnu uz stepenice.

Zagledao se u to umorno lice koje je imalo svega pedeset jednu godinu. Gledao je i razmišljao: tata, ja se osećam mnogo stariji nego što si ti. Bilo mi je žao tebe, tata. Nije išlo kako valja, a tebi nikada ne bi ni išlo kako valja, i naprosto je i bolje što si mrtav. U današnje vreme ljudi moraju da budu brži i žilaviji nego što si bio ti, tata. Laka ti noć i lepo sanjaj. Neću te zaboraviti i ne sažaljevam te danas onoliko koliko sam te sažaljevaio juče. Voleo sam te, tata, laka ti noć.

Ušli su u sobu. On se okrenuo i pošao u kuhinju kod majke i sestre. Druga sestra, koja je imala svega sedam godina, još je spavala.

Iz sobe do ulice čuli su se zvuci. Koraci dok su oni muškarcu oprezno stupali oko postelje. Tiho šuštanje prekri-vača povučenog ka stopalima. A potom zvuk opruga koje se opuštaju nakon osmomesečne upotrebe. Zatim pruće koje škripuće dok prima teret kojeg se krevet oslobodio. Pa onda, nakon snažnog škripanja svih delova korpe, struganje nogu koje izlaze iz sobe do ulice i nastavljaju niz stepenice. Zanimalo ga je da li korpu niz stepenice snose ravno ili je pak glava niža od nogu, i da li je njen položaj u ma kom pogledu neudoban. Kad bi obavljao isti takav zadatak, njegov otac bi tu korpu nosio vrlo nežno.

Kad su se vrata u podnožju stepenica zatvorila za njima, majka je počela malčice da drhti. Glas joj je zazvučao kao suv vazduh.

„To nije Bil. Možda liči na njega, ali nije on.“

Pomilovao je majku po ramenu. Sestra se ponovo smuljala dole, na pod.

To je bilo sve.

I dakle, zašto onda ne može da bude sve? Koliko će još puta morati sve to da proživi? Gotovo je i svršeno i zašto prokleti telefon nikako da prestane sa zvonjavom? Nije čist u glavi zato što je mamuran mnogo mamuran i ružno sanja. Ako baš bude morao ubrzo će se razbuditi i javiti se na telefon ali trebalo bi da to neko uradi umesto njega ako uopšte imaju bar malo obzira jer on je od telefona umoran i muka mu je od njega.

Sve je oko njega počinjalo da plovi i pretvara se u mučninu. Sve je bilo vrlo tiho. Sve je bilo proketo mirno. Glavobolja od mamurluka gruva ti i lupa i pravi pakao u lobanji. Ali ovo nije nikakav mamurluk. On je bolestan čovek. On je bolestan čovek i seća se koječega. Kao da se budi nakon dejstva etra. Ali valjda će i taj telefon bar nekad prestati da zvoni. Ne može tako zauvek. Ne može ni on do u beskraj da radi sve isto, da se javlja i da čuje kako mu je umro otac, i da potom ide kući kroz kišnu noć. Prehladiće se ako to još makar malo potraje. Osim toga, otac može samo jednom da umre.

Zvono telefona bilo je samo u snu. Razlikovalo se od svih drugih telefonskih zvona i svakog drugog zvuka zato što je značilo smrt. Uostalom, to zvono je nešto jedinstveno, nešto vrlo jedinstveno, kako je stari profesor Eldridž često govorio na časovima engleskog u trećoj i četvrtoj godini srednje škole. A ono što je jedinstveno ostane uz čoveka, samo što nema vajde ni da se zalepiš za njega. To zvono i njegova poruka, i sve što s njime ima veze – to je u davnoj prošlosti i on je s time raskrstio.

Zvono je opet zvonilo. Čulo se iz velike daljine, kao da odjekuje o bezbrojne roletne u njegovoj glavi. Imao je utisak da je vezan pa ne može da se javi, a opet je osećao da mora da se javi. To zvono je zvučalo samotno kao da mu sam Hristos zvoni u dnu duše, čekajući odgovor. A ne uspevaju da se povežu. Sa svakom zvonjavom kao da je postajalo sve samotnije. Sa svakom zvonjavom on se sve više plašio.

Ponovo je odlutao. Ranjen je. Gadno je ranjen. Zvono je tihnilo. On sanja. On ne sanja. Budan je iako ništa ne vidi. Budan je iako ne čuje ništa osim telefona koji ne zvoni u stvarnosti. Opasno se plašio.

Setio se kako je kao mali čitao *Poslednje dane Pompeja* i probudio se usred mrkle noći, plačući od straha i gušeći se s licem u jastuku, i misleći da je nekoj od njegovih planina Kolorada odleteo vrh, pa su njegovi pokrivači lava, a on je tu sahranjen iako je još živ, i tu će ležati i doveka umirati. Sad mu se javilo isto to osećanje zagrcavanja. Javilo mu se isto kukavičko čupanje u crevima. Dozlaboga se bojao, pa je zato prikupio snagu i nasrnuo kao čovek koji je zatrpan rastresitom zemljom i grebe rukama ka vazduhu.

A onda mu je pozlilo i zadavio se, i napola izgubio svest, pa ga je natrag cimnuo bol. Kolao mu je po čitavom telu kao struja. Kao da ga je snažno prodrmao pa bacio opet na krevet iznurenog i potpuno utihlog. Ležao je tako i osećao kako mu znoj curi iz kože. A onda je još nešto osetio. Osetio je svud po sebi vrelu, vlažnu kožu, a zahvaljujući toj vlažnosti osetio je i zavoje. Bio je umotan u njih skroz-naskroz. Čak i oko glave.

Dakle, zaista je ranjen.

Od tog šoka srce mu je grunulo o rebra. Sav je protrnuo. Srce mu je lupalo u grudima, ali on mu nije čuo damar u svome uvu.

O bože, dakle gluv je. Gde li su samo nabavljali ona pisanija o zemunicama otpornim na bombe, a ovamo tako mogu da te zveknu u njima da ne čuješ posle ni otkucaje sopstvenog srca? Pogodila ga je bomba, i to gadno pogodila, i sad je gluv. Ne tek nagluv. Ne napola gluv. Već gluv kao top.

Ležao je neko vreme dok se bol povlačio, i razmišljao: ovo će mi bar dati temu za razmišljanje nema veze nema veze. A šta je sa ostalim momcima? Možda se nisu tako srećno provukli. Bilo je dole u toj rupi i valjanih momaka. Kako izgleda kad si gluv pa se dereš? Pišeš reči na papiru. Ne nije tako tebi pišu na papiru. Nije baš povod za slavlje i veselje ali moglo je biti i gore. Jedino što si usamljen kad si gluv. Zaboravljen i od boga i od ljudi.

Znači nikada više neće čuti. Pa ništa ionako ima sto đavola koje ne bi želeo opet da čuje. Ne želi nikada više da čuje onaj reski sitni zvuk kastanjeta kojim se oglašava mitraljez niti tanko zviždanje sedamdesetomilimetarske granate koja se naglo obrušava i sporu grmljavinu kad tresne niti zujanje aviona nad glavom niti urlike tamo nekog ko pokušava drugome da objasni da ga je metak pogodio u trbuh i da mu doručak kulja na sve strane i zašto neko ne zastane i ne pomogne mu samo što ga niko ne čuje svi se i sami plaše. Dođavola i to.

Slike su mu se skupljale u žižu i bežale. Kao kad gledaš u neko od onih uveličavajućih ogledala za brijanje pa ga čas primakneš ka sebi čas odmakneš. Muka mu je i

verovatno nije pri sebi i gadno je ranjen i samotno je gluv ali je i živ i još čuje u daljini i jasno ono telefonsko zvonu.

Tonuo je i isplivavao, a potom kružio u lenjim, tihim, mrklim krugovima. Sve je kiptelo od zvuka. Nije čist u glavi, u redu. Ulovio je kratku sliku velikog šanca u Koloradu gde su on i ortaci plivali pre nego što je došao u Los Anđeles, pre nego što je došao u pekaru. Čuo je onaj pljusak kad je Art izveo visok skok u vodu on je budala što roni toliko duboko što ne možemo to i mi ostali? Gledao je preko brežuljkastih livada Grand Mese, koja se diže preko trista metara u nebo, i video hektare kandilki kako se talasaju na svežem avgustovskom povetarcu, i čuo daleku tutnjavu planinskih potoka. Video je oca kako vuče majku na saonicama u jedno božićno jutro. Čuo je kako sneg celac škripuće pod salincima. Saonice su bile božićni poklon njemu, majka se smejala kao devojče, a otac se osmehivao od uva do uva, onako po svome, sporo, izborano.

Kao da su se lepo provodili majka i otac. Naročito tad. Znali su da koketuju jedno s drugim pred samim njegovim očima pre nego što su im se rodile i ćerke. Sećaš li se ovoga? A sećaš li se ti onoga? Plakao sam. Ti si pričao tako. Ti si češljala kosu onako. Ti si me digao i podsetio me koliko si jak, i stavio si me na starog Frenka zato što je bio pitom, pa smo prejahali reku po ledu, a stari Frenk je pažljivo birkao gde staje, kao pas.

Pamtiš telefon kad si mi se udvarao? Pamtim sve kad sam ti se udvarao, čak i onog gusana što se zaletao i šištao na mene kad god te zagrlim. Pamtiš telefon kad si mi se udvarao, bleso? Pamtim. Onda pamtiš i zajedničku liniju što se protezala dvadeset devet kilometara kroz dolinu

Koul Krika, sa samo pet pretplatnika? Pamtim, pamtim kako si izgledala sa tim krupnim očima i glatkim čelom i nisi se ništa promenila. Pamtiš telefonsku liniju i kakva je to bila novotarija? O, bilo je usamljeno tamo, nikoga u krugu od pet-šest kilometara, a zapravo i nikoga na svetu osim tebe. A ja čekam da telefon zazvoni. Dvapat je zvonio kad zovemo jedno drugo, sećaš se? Dva zvona i to znači da ti zoveš iz piljare pošto se zatvorila. A slušalice duž čitave linije, svih pet, samo rade škljoc-škljoc, Bil zove Mejsiju, škljoc-škljoc-škljoc. A onda tvoj glas, kako je čudno bilo čuti tvoj glas prvi put preko telefona, kako je divno to uvek bilo.

„Zdravo, Mejsija.“

„Zdravo, Bile, kako si?“

„Dobro sam, jesi li završila s poslom?“

„Upravo smo oprali sudove.“

„Nagađam da će i večeras svi opet slušati.“

„I ja nagađam.“

„Zar ne znaju koliko te volim? Valjda im je to dosta.“

„Možda nije.“

„Mejsija, a što ne odsviraš nešto na klaviru?“

„Važi, Bile. Koju ćeš?“

„Koji god ti voliš, ja ih sve volim.“

„Važi, Bile. Čekaj da namestim slušalicu.“

Pa onda napolje, duž Koul Krika na sever, sa druge strane planina u odnosu na Denver, muzika odjekuje kroz telefonske žice, koje su nove-novcate i čudesne. Njegova majka pre nego što mu je postala majka, pre nego što je konkretno i razmišljala da postane njegova majka, sela bi za klavir, jedini duž Koul Krika, i zasvirala *Predivni*

plavi Ohajo ili možda Lepo Krilo Crveno. Svirala je sasvim razgovetno, pa je to slušao i njegov otac u Šejl Sitiju i razmišljao: zar nije prekrasno što sedim ovde, na trinaest kilometara od nje, držim uz uvo neko crno čudance i čujem čak sa te daljine kako svira Mejsija, moja prelepa, moja Mejsija.

„Jesi li uspeo da čuješ, Bile?“

„Da. Bilo je prelepo.“

A onda bi u razgovor, bez trunke stida i zazora, upao neko, možda na deset kilometara niz liniju.

„Mejsija, digoh slušalicu, kad ono ti sviraš. A što ne odsviraš *Kada se svrši bal*? Klem bi voleo to da čuje, ako te ne mrzi.“

Majka bi se tad vratila za klavir, pa zasvirala *Kada se svrši bal*, a Klem bi negde tamo slušao muziku možda prvi put posle tri ili četiri meseca. Farmerske žene su sedele, obavljena posla, sa slušalicama uz uvo, pa slušale i one, i zapadale u sanjarije, i razmišljale i o ponečem što njihovi muževi nikad ne bi naslutili. I tako je to bilo sa svakim duž samotnog korita Koul Krika, svi su molili njegovu majku da odsvira njihovu najdražu pesmu, a njegov otac je slušao to u Šejl Sitiju i sviđalo mu se, ali možda ga je povremeno malčice hvatalo i nestrpljenje, pa je govorio u sebi: voleo bih da ovaj narod sa Koul Krika shvati da je ovo udvaranje, a ne koncert.

Zvuci zvuci zvuci svuda zvono jenjava i opet se vraća a njemu je tako muka i tako je gluv da bi najradije umro. Valja se po glibu crnila a tamo daleko zvoni zvono telefona i nikog nema da se javi. Daleko daleko odjekuje klavir i on zna da to svira njegova majka njegovom mrtvom ocu

pre no što je bio mrtav i pre nego što je uopšte i pomišljala da joj on bude sin. Klavir svira u taktu sa zvonom zvono sa klavirom a u pozadini težak muk i čežnja za slušanjem i samoća.

*A ove noći mesec sja na lepo Krilo Crveno,
ptice uzdah pustile, noćni vetar zaplakô...*